

Türkü Sözlerindeki Problemlere Dair

Prof. Dr. Ali YILDIRIM*

Özet

Edebiyatımızın ve kültür hayatımızın önemli unsurlarından biri olan türkülerimiz, milli kimliğimiz ve geleneksel kotlarımızı tarihin derinliklerinden alıp, geleceğe taşıyan en önemli yapı taşlarımızdan biridir. Bir milleti, millet olarak bir arada tutan ortak sevinçlerin, kederlerin, ideallerin tecessüm ettiği türkülerimiz kültürel ve edebi hayatımızın adeta kazınmış mühürleri hükmündedir. Kader birliğimizin ortak ürünleri olan türkülerin kendine ait bir takım özellikleri vardır. Şüphesiz türkülerimiz, bir ilk söyleyene dayanıyor olsa da sonuçta millete mal olarak anonimleşmiştir. Anonim ürünlerin de en çarpıcı yönleri, ciddi anlamda değişiyor olmasında yatmaktadır. Dolayısıyla bir türkü yakıldıktan sonra topyekun veya kısmi değişikliklere uğramıştır. Bu değişimleri kültürel çeşitlilik olarak görmek gerekmektedir. Yine müzikalite yönünden sözlerdeki değişiklikleri de yerinde ve kabul edilir olarak görmek gerekir.

Bütün bunların dışında yöresel söyleyişlerden veya Arapça ve Farsça bazı kelimelerin tam olarak bilinmemesinden kaynaklanan bazı yanlışlıklar söz konusudur. Bunları türkülerin varyantları olarak görmek mümkün değildir. Türkünün hem şekil hem de anlam yönlerinden bozulmalarına neden olan bu yanlışlıkların düzeltilmesi ve o şekilde icra edilmesi gerekmektedir. Neticede kültür köprülerimizden birisi olan türkülerimizin hem icra eden hem de dinleyen kitle tarafından doğru bir şekilde algılanıp anlaşılması gerekir. Bu çalışmada türkülerimizdeki bu anlamda görülen yanlışlıklar ve doğru şeklinin ne olması gerektiği üzerinde durulmuştur.

Anahtar Kelimeler: Halk edebiyatı, türkü, melodi, vezin, uyak, yanlışlıklar

Abstract

One of the key elements of our literature, our songs and our cultural life, to take depth in the history of our national identity and traditional jeans, which is one of our most important building blocks for the future. One nation, one involving shared the joy of the people, grief, our song that embodied the ideals of the force I've literally etched seal of our cultural and literary life. The fate of our union has a number of features of its own songs which are common products. Surely our songs, is based on a first though was anonymous as saying ultimately cost the nation. The most striking aspects of the anonymous product lies in not changing significantly.

---

* Fırat Üniversitesi İnsani ve Sosyal Bilimler Fakültesi Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü Elazığ

Thus, the song has undergone a total or partial change after burning. These changes must be seen as cultural diversity. Again, in the words of the musical direction changes it must also be in place to see and be accepted.

All of them except local singing or Arabic and Persian are some inaccuracies caused by exactly known some of the words in question. They are not able to see the variants of the songs. The folk song that cause degradation of both form and meaning and direction correcting these mistakes should be exercised in that way. As a result, one of our cultural bridges with songs by listening to both our audience and performers needs to be understood correctly detected. This study focused on the songs that our mistakes should be seen in this context and what the correct shape.

Keywords: folk literature, folk songs, melody, rhythm, rhyme, inaccuracies

Halk edebiyatı dairesi içerisindeki en önemli türlerden biri olan türkü, aynı zamanda melodik yönü olması dolayısıyla da hayatımızın içerisinde yer almaktadır. Özellikle de melodi yönü sadece türkü formundaki şiirleri değil, diğer biçim ve türler olan, koşma, varsağı, semai, taşlama, koçaklama, ağıt, güzelleme vs. gibi değişik birimlerin de genel adı olmuştur. Kısacası ezgi ile söylenen halk edebiyatı ürünlerinin hemen tamamının adını türkü kelimesiyle ifade etmekteyiz. Bugün teknolojik gelişmelere bağlı olarak iletişim ve ulaşımın yaygınlaşması özellikle Batı müziğinin etkinliğinin artmasına neden olmuştur. Türkülerin bir ölçüde ayakta kalması ve tutunmasının en önemli etkenlerinden birini TRT'nin korumacı politikaları oluştururken bir diğerini ise farklı enstrümanlarla modernize edilerek söylenmesi oluşturmaktadır. Bütün bunlara bağlı olarak türkülerini gelecek kuşaklara aktaracak olan gençliğin daha çok yabancı müzik ve bu tarza yakın Türkçe müziklere yöneldikleri görülmektedir. Bu eğilimleri bir ölçüde gidermek öncelikle türkü metinlerinin doğru tespiti ve anlamlarının bilinerek doğru bir şekilde icrası ile mümkün görülmektedir.

Türkülerin, şüphesiz bir ilk söyleyeni vardır. “Anonim ürünlerden olan ve mutlaka bir ilk söyleyicisi (yakıcısı) bulunan türküler, zamanla dilden dile gönülden gönüle akarak çeşitlenmiş ve her söyleyenden birtakım güzellikler olarak bizlere ulaşmıştır”(Yakıcı 2007: 24). Özellikle metinlerarasılık noktasından düşünüldüğünde dünyada hiçbir metin orijinal değildir. Öyle veya böyle etkilenmeler ve esinlenmeler söz konusudur. Hele aynı coğrafya, aynı kültür ve inanç sistemleri içinde yer alan metinlerin birbirlerinden etkilenmemeleri düşünülemez. Aynı şekilde “Çağın gereği olarak günümüz yaşam tarzı içinde birçok sanatçı (türkü söyleyen kişiler), hafızalarında biriken eski türkü ezgilerinden de yararlanarak bazı şiirler üzerine ezgi bezeyerek yeni teni türküler meydana getirmektedirler” (Güven 2009: 24). Yazılı ve özellikle sözlü kültürümüzün önemli bir tarafını oluşturan türkülerin anonim olarak

nitelendirdiğimiz veya ilk söyleyen ve söyleyenlerinin unutulduğu örnekleri çoğunlukta olmakla birlikte, şairi belli olanlarının da önemli bir yekun teşkil ettiğini görmekteyiz. Özellikle Pir Sultan Abdal, Karacaoğlan, Dadaloğlu, Köroğlu, Hataî, Erzurumlu Emrah, Kul Himmet, Dertli, Aşık Ömer, Zihni başta olmak üzere yakın geçmişteki Daimi, Ferrahi, Ruhsari, İhsanî, Âşık Veysel, Reyhani, Müdamî, Sümmanî, Ali İzzet vb. pek çok âşığın şiirleri türkü olarak çalınıp söylenmektedir.

Türkülerin çoğu hece vezni ile yazılmış olup umumiyetle 4+3, 4+4, 4+4+3 hece birimleri ile karşımıza çıkmaktadır. Bu meyanda divan, semaî, kalenderî, selis gibi âşık edebiyatının aruz vezniyle kaleme aldığı nazım şekilleri de türkü formatıyla karşımıza çıkmaktadır. Divan şairlerinin gazel başta olmak üzere değişik şiirlerinin de türkü olarak kayda geçtiği örnekler mevcuttur. Şüphesiz şiirlerdeki ahengi sağlayan en önemli amillerden biri bu olmakla birlikte, bir diğeri ise uyak ve redif sistemidir. Öyle görünüyor ki bu metinlerin vezin yönüne oldukça dikkat edilmekle birlikte uyak ve redif yönü ihmal edilmiş görünmektedir. Öyle ki şiirde ahengi asıl saylayan bu unsurların dikkatten kaçması söz konusudur. Dolayısıyla ortaya konan veya derlenen metinlerde bu hususlara dikkat edilmiş olsa, yanlışlıkların bariz bir şekilde görüleceği aşikârdır.

Şüphesiz, türkü metinleri ile ezgiye dökülmüş şekillerinin de bir uyumu söz konusu olmalıdır. Bu bağlamda bir takım tasarrufların yapıldığı da bir gerçektir. Bu itibarla bazı ilave ve çıkarmaların olduğu türkü metinleri vardır. Özellikle dörtlük sayısı fazla olan türkülerin iki üç dörtlüğü ile türküler bağlanmıştır. Bir dörtlük içinde de bu düzenlemelerin olduğu görülmektedir. Bunların müzikalite içinde anlaşılır bir yeri vardır. “Özel ezgi kalıplarına döşenen güfteler hem teknik olarak değişmek zorunda kalmış hem de zaman zaman birer galat-ı meşhur olmuştur” (Daşdemir 2014: 306). Yine türkülerin önemli bir tarafını varyantlar oluşturmaktadır. Derlenen türkülere göz atıldığında birbirleriyle söz noktasından benzeşen oldukça fazla örnek karşımıza çıkmaktadır. Bazen bu benzerlikler neredeyse türkünün tamamının aynı olduğu örneklere kadar varmaktadır. Bunların yakın kültürel ilişki içerisinde olan milletimizin, ortak duygulanımları yönlerinden izah edilir bir tarafı vardır.

Bazı anonim türkülere de olmak üzere daha çok söyleyeninin bilindiği türkülere özellikle uyak sisteminden kaynaklanan ciddi yanlışlıklar söz konusudur. Bunları yukarıdaki düşünceler çerçevesinde izah etmek mümkün değildir. Yani bunların, varyant ve müzikalite ile ilgili bir yönleri bulunmamaktadır. Üstelik bu mantık ve ahenk yanlışlıkları türkünün genel ezgisini de bozmaktadır. Oysaki ezgi, terennüm edilmeden önce, öncelikle şiirsel unsurlarla

başlamaktadır. Bu yapıyı bilerek veya bilmeyerek bozmak her şeyden önce onu ortaya koyan şaire bir haksızlık ve gadir olmaktadır. Dolayısıyla bu tür metinlerin ciddi bir inceleme ve etütten geçirilmesi gerekmektedir. Şiirlerin bazı yerlerindeki ufak tefek rötuşları belli bir hoşgörü içerisinde değerlendirmek mümkündür. Belki günümüz insanları tarafında anlaşılması zor ibarelerin değiştirilmesi, genel yapıyı bozmayan daha ahenkli bir ifade kabul edilebilir. Lakin şiirin genel anlam özelliklerini ve yapısını bozan yanlışlıklar kabul edilemez.

Bugün, önemli halk ve âşık edebiyatı şairlerimizin şiirleri üzerine müstakil çalışmalar yapılmaktadır. Bunların bir kısmı ise genel antolojik eserlerdir. Yine bazı çalışmalarda, anlaşılması bugün için müşkül metinlerin veya metin içinde geçen kelimelerin anlamlarının verildiği çalışmalar da mevcuttur. Hiç şüphesiz türkülerin içinde geçen kelimelerin veya topyekun dörtlüklerin nelerden bahsettiğini, neyi ifade ettiğini gerek icra edenlerin ve gerekse dinleyenlerin anlaması önemlidir. Bu durum, türkünün ezgisi kadar önem arz etmektedir.

Türkiye Radyo ve Televizyon Kurumu'nun bu itibarla yaptığı çalışmalar kayda değer, kıymetli çalışmalardır. Öncelikle, belki yok olup gidecek pek çok türkünün derlenmesi, notaya alınması, kayda geçirilmesi kültürümüz ve geleneklerimiz açısından çok önemlidir. Ancak, derlenen türküler üzerinde ayrıca ciddi manada bir inceleme de gerekmektedir. Sonuçta türkülerin varyantlarından kaynaklanan ve belki de alaylı kişilerden derlenen türkülerde bazı problemlerin varlığı söz konusudur. Bu durum, nasıl olsa türküdür, öyle de olur, böyle de olur algısını oluşturmamalıdır. Ulaşılabilirse, bu tür türkülerin asıl kaynağına ulaşılmalı veya üzerinde uzmanlar tarafından ciddi etütler yapılmalıdır. Özellikle şairi veya ortaya koyanı belli olan metinlerin düzeltilmesi gerekmektedir. Bunun için de söz konusu şairlerin eserlerinin orijinallerine ulaşılmalıdır. Yine Halk edebiyatı şekil bilgisinin, bu metinleri düzeltmede uzmanlarına ciddi katkılar sağlayacağı muhakkaktır.

Yaptığımız bu çalışmada başta TRT Müzik Dairesi Başkanlığı'nın hazırlamış olduğu Türk Halk Müziği Sözlü Eserler Antolojisi olmak üzere, türkülerin kaynağı olan şairlerin biyografisi ve şiirleri üzerine yapılan müstakil eserler incelenmiştir.

Türkülerde bulunan mantık hataları

Son günlerde popüler olan ve değişik pek çok sanatçı tarafından icra edilen, Emrah'a ait "Leyli leyli" türküsü dört bentten oluşmaktadır. İki dörtlüğü "Felek çakmağını" ibareleri ile başlamaktadır. İlki "Felek çakmağını üstüme çaktı" dizesi ile başlamaktadır. Diğer dörtlük ise "Felek çakmağını eyledi çengel" şeklindedir. Burada bir mantık sorunu vardır. Feleğin

çakmağını çakması ne kadar doğru ise, çakmağını çengel eylemesi o kadar yanlıştır. Oysaki doğrusu “Felek cırnağını eyledi çengel” şeklinde olmalıdır. Feleğin yırtıcı ve alıcı kuşlara benzetildiği başka örnekler de vardır. Bir Ardahan türküsünde “Feleğin bir kuşu var cırnağı demirdendir” denmektedir. Cırnağın tırnak, pençe olduğu düşünülürse, “çakmağını çengel eylemek” bir anlam ifade etmemektedir. Meşhur yaş destanı türküsünde ise, “Yirmisinde gözetip işini kârını/ Zincirlerden kopmuş aslana benzer” kısmında problem vardır. “işini kârını” bazı metinlerde “şu kârını” şeklinde geçmektedir. Oysaki doğrusu “şikârını” yani avını gözetleyen aslan, olmalıdır. Yine Yozgat yöresine ait “Ham meyvayı kopardılar dalından/ Beni ayırdılar nazlı yârimden” şeklinde başlayan türkünün, “Ham meyvaydım kopardılar dalımdan/ Beni ayırdılar nazlı yârimden” şeklinde olması akla, mantığa ve şekle en uygundur.

“Âh Edip Ağlama Zülfü Siyahım” adlı, Sivas/ Zara türküsünde “Anladım bu evlerde duramam”, “Anladım bu yerlerde duramam” olmalı, “Ahırında Bu Dert Beni Öldürür” başlıklı türküde geçen “Zamana dey hâbdan bile nâz kaldı”, “Zamanede hâbdan bile nâz kaldı”. Artık devir değişti, güzeller uykuda bile nazlanır oldu, anlamında olmalıdır. “Bahçada Yeşil Çınar” adlı Diyarbakır türküsünde geçen “çınar” “hıyar” olmalı, “Bahçalarda gül varı” dizesi ise “Bahçelerde gül dikenini” anlamına gelen “Bahçalarda gül hârı” şeklinde olmalıdır. Bir Erzincan türküsünde;

“Bahçeye indim de taş bulamadım

Bir yüzük yaptırıp eş bulamadım

Kendime münasip eş bulamadım” bendindeki ikinci dize “Bir yüzük yaptırıp eş bulamadım” olmalı. Bu bentte üstelik “eş” kelimesi iki kez kafiye olarak geçmektedir. “Bana Cevr Eyleyip Dokunma” adlı Erzincan türkünün bağlantısı olan “Eğilip de serçeşmeden su içme/ Sana âb-ı hayat bunca göller var” kısmında “serçeşmeden” yerine “her çeşmeden” daha uygun gözüküyor. Emrah’a ait bir Erzurum türküsünde “O boyu zertârı hayâl-i yârdan” dizesi, “ O bû-yı zertâr-ı hayâl-i yârdan” olmalıdır. Yani “O yârin sırma saçlarının kokusu hayalinden”. Yine Emrah’a ait bir Sivas türküsünde “Cümle âlem gelip mihnet eylese” dizesinde “mihnet” yerine “minnet” olmalı. Mihnet sıkıntı, minnet ise yapılan iyiliği başa kakmadır.

“Can Ellerinden Gelmişim” adlı Erzurum türküsünde “Hakkı cemii halk eden” dizesinde “Hakkı” yerine “Haktır” olmalı, bir Urfa türküsünde “Daneyi naçiz idim ben zirü hak” dizesi, toprağın altında zayıf bir taneydim anlamına gelen “Dane-i naçiz idim zîr-i hâk”

olmalı. Yine aynı türkünün son beyti “Ey Fakirullah, şu zayıf, âciz Hakkı köleni sonunda Hak aşığı eyledin” anlamında;

“Ey Fakirullah bu Hakkı bendeni

Âşık-ı ferzâne kıldın âkıbet” olmalıdır. Yine bir Urfa türküsü olan “Cana Bizim Esrarımız İmlalara Sığmaz”da geçen “sefy-i sadık” “sûfi-i sâlûs”(riyakar sofu), “dide-i eşkim” “dane-i eşkim”(gözyaşı tanem) olmalı.

“Eşimden Ayrıldım Yamandır Halim” adlı Amasya türküsünde geçen “Cana ilaç imiş aşkın zirabı” dizesi geçmekte ve türkünün altında “zirab” için beyaz şarap anlamı verilmektedir. Oysaki bu kelime acı su, zehirli su anlamına gelen “zehr-âb”dır. Yine aynı bendin son dizesi “Olmasın kahr-ı şitâbın bize” şeklinde olmalıdır. Sözleri Sümmani’ye ait “Ervah-ı ezelde levh ü Kalemde” adlı Erzincan türküsünde “Sümmani’yi bir kenara yazmışlar” dizesi, “Sümmani’yi der-kenara yazmışlar” olmalıdır.

Bir Sivas türküsü olan “Gel Gönül Mülk Edinme Bu Dehri” başlıklı türkünün ikinci dörtlüğü “Mevli dünya kılıp olma bednam” şeklinde olup, “mevli” kelimesi “Mevla” şeklinde anlamlandırılmış. Oysa bu kelime “meyl” olmalı, yani dünyaya meyledip adın kötüye çıkmasını anlamında “Meyl-i dünya kılıp olma bed-nâm”.

“Yörü Bire Çiçek Dağı” türküsünün bağlantısı olan;

“Bakarım ki yâr gelecek

Yâre melhem olacak

Mısır’a sultan olacak

Yusuf’a Kenân’ım geldi” bendinin şöyle olması gerekir:

“Bakarım ki yâr gelecek

Yâre melhem bulacak

Mısır’a sultan olacak

Yusuf-ı Kenân’ım geldi”.

Bir Ankara türküsü olan “Viran Bahçelerde Bülbül Öter mi?” başlıklı türkünün ikinci bendinin ilk dizesi “Bu aş meydanında bir divan olur” şeklindedir. Buradaki “aş” kelimesi “iş” olmalı. Bir Tokat türküsünde geçen “Name nazlı yârin hâk-i payına” dizesi, “Nâme yazdım yârin hâk-i payına”; “Kömür Gözlüm Ateşine Düşeli” türküsünde “Didem yaş döker dil imdad eyler”, “Didem yaş döker dilim dâd eyler”; Trabzon yöresine ait türküde geçen

“leyl-i mercana” ifadesi “la’l ü mercana” olmalıdır. Bir Antalya yöresi türküsünde şu mısra geçmektedir: “Uzaktır yolumuz pastır gümandır”. Bunun ne olduğu gayet açıktır: “Uzaktır yolumuz pustur dumandır”.

Yukarıda bazı örneklerini sıraladığımız hatalı türkü sözlerinin hemen tamamı “Türk Halk Müziği Sözlü Eserler Antolojisi” adlı eserden alınmıştır. Şüphesiz bu sayılar çok daha fazladır. Bu bölüm için son olarak Erzurumlu Lutfi’ye ait olduğunu sandığımız ve bir Erzurum türküsü olarak söylenen şiire bir göz atalım:

Kadem basdı gönül tahtı a sultanım sefa geldin
Dil-i pür rengi tabu derde dermanım sefa geldin
Gel ey dilberlerin şahı melahat burcunun mâhı
Gedanın hali nigâhı sorup şahım sefa geldin
Gel ey dilber-i alışan çün sensin Hüsrevi devran
Sana ben hep olam hayran benim canım sefa geldin

Doğrusunun şöyle olması gerekir:

Kadem bastın gönül tahtıma sultânım safa geldin
Dil-i pür-renc-itâba derde dermânım safa geldin
Gel ey dilberlerin şâhı melahat burcunun mâhı
Gedânın hâlini gâhî a soranım safâ geldin
Gel ey dildâr-ı âlîşân çü sensin Hüsrev-i devrân
Sana ben hep olam hayrân benim cânım safâ geldin

(Gönül tahtıma ayak basan sultanım safa geldin. Azarlanma ve incinmeyle dolu gönlüme, derde derman olan sultanım safa geldin. Gel ey dilberin şahı güzellik burcunun ay gibi güzeli, bu fakirin halini ara sıra soran sultanım safa geldin. Gel ey şanı yüce sevgili, sen zamanın Hüsrevi’sin. Ben sana hep hayran olayım, benim canım safa geldin.)

Türkülerimizin önemli kaynaklarından olan Emrah’ın şiirlerine(türkülerine) göz atarsak yine oldukça fazla mantık hatası karşımıza çıkmaktadır. “Bu Gece” adlı türkünün bir bendi şöyledir:

“Gülberk-veş ol gonce-i ter

Kaderim gam içinde mu'teber

Gösterdi sihriden eser

Yüz âfitabım bu gece”.

Bu dörtlükteki “sihriden” kelimesinin bir anlamı ve yeri yoktur. Şekil olarak da yanlış olan bu kelimenin doğrusu aşk, sevgi anlamına da gelen “mihrinden” kelimesi olmalıdır. Yani sevgisinden eser gösterdi. “Yüz âfitabım” ise yüzü güneş gibi sevgilim anlamında “yüz’âfitabım” olmalı. Aynı şiirin bir diğer dörtlüğü ise şöyle geçmektedir:

“Sâki güzel mutrib-i nağem

Saat bu saat dem bu dem

İşrak-ı dilden doğdı hem

Devlet-i şahım bu gece”.

Buradaki son dizide hem anlam hem de kafiyeye açısından problem söz konusudur. Doğrusu “Devlet şihâbım” olmalıdır. Yani “talih yıldızım bu gece gönül şafağından doğdu”.

Yine “Soldu ne çare” adlı şiirindeki “Fülk-i aşk baharı canda gezerken” dizesi bir anlam ifade etmemektedir. “Baharı” kelimesi “bihâr-ı” şeklinde olursa anlam düzelir ve “Aşk gemisi can denizinde gezerken” olur.

“Mecruh” adlı şiirde;

“Şâh hüsnün kurmuş canda otağı

Emir der ki çıksın bu haneden ruh” mısraları “Şâh-ı hüsnüm kurmuş canda otağı/ Emreder ki çıksın bu hânedan rûh” şeklinde olmalıdır. Yani şah gibi olan sevgili, aşığın gönlüne taht kurmuş, aşğının canının oradan çıkmasını emretmektedir. “Divane Kalsın” şiirindeki “Bu dünyada eremezsin murada/ Huzur-ı mahşerde divane kalsın” mısraları, “Bu dünyada eremezsen murada/ Huzûr u mahşerde dîvâna kalsın” şeklinde, anlam olarak düzeltilmektedir. Divane deli demek; ancak divana, Allah’ın huzuruna, yani mahşere demektir.

“Mihman Elveda” şiirindeki;

“Elveda ey milk-i gönlümde sultân elveda

Elveda ey hâne-i haremde mihman elveda” beyti,

“Elvedâ ey milket-i gönlümde sultân elvedâ

Elvedâ ey hâne-i hurremde mihmân elvedâ” olmalı. Yani sevinç evinde misafir olan sevgili, anlamındadır. Başka bir aruz vezniyle yazılmış şiirin ilk beyti şu şekildedir:

“Ey perî kuyundan aynıca harâm olsun bana

Senden özge her melek-sîmâ harâm olsun bana”. Bu beyitte geçen “aynıca” kelimesi “ayrı câ” olmalı. Yani “ey peri gibi güzel sevgili senden ayrı olan yerler haram olsun bana” anlamında olmalıdır.

“ Hakîkatte zaman mekân yoğ iken

Zamansız mekânsız zamanda idim

Âdemde âlemde nişân yoğ iken

Cibâl-i ademde bürkânda idim”

İlk dörtlüğü yukarıdaki gibi geçen türküde “bürkânda” kelimesi “bir kânda” olmalı. Yani, âlemden ve insanoğlundan iz, işaret yokken, ben yokluk dağında bir maden/cevher içindeydim.

Başka bir türküde ise;

“Müstakim gidenler doğru sebilde

Eriyor maksûda rızâ-yı elde”

mısraları geçmektedir. “rızâ-yı elde” yerine “rûz-ı ezelde” olmalı. Zira el kelimesi terkibe girmeyeceği gibi “rûz-ı ezel” İlahi huzuru ifade etmektedir.

Başka bir şiirin ilk dizeleri ise şöyle geçmektedir:

“Bir cân ile sevdim bir tıflı gûyâ

Nâz u cilve bilmez pek belâcıktır”.

Bu mısralarda geçen “bir” “bin” olacak, “belâcıktır” ise “balacıktır” olmalı. Bela anlam olarak uymadığı gibi mısranın anlamı da yavru anlamına gelen bu kelimeyi gerektirir.

Yine başka bir şiirinin iki dizesinde geçen şu ifadede

“Sâfi-dil olmayan sofi-i mağrur

Çektiği gussa-i esmâyı bilmez”

gussa kelimesi “sübha” olmalıdır. Çünkü isimlerin kederi olmaz; ancak isimler(Allah’ın isimleri) tespih edilir.

Kafiyeye bağlı hatalar

Anonim türkülerimizde belki tavsayan kafiyeye/ uyak sistemi, özellikle Őairleri belli Őiirlerde mutlaka sağlam olmalıdır. Bir Őairin Őiirini kurarken en önemli yapı taşlarından olan uyak sistemi, ayrıca Şiirde ahengi sağlayan en önemli etkendir. Sözlerin ezgiye karıŐmadan önceki belki de en önemli ahenk sağlayıcısı uyak ve redif yapısıdır. İŐte bu kadar önemli yapıların Şairlerin, hele önde gelen Şairlerin Őiir düzeni içerisinde aksadığını düŐünmek pek makul değildir. Onun için özellikle Şairi belli Őiirlerde uyak düzenindeki problemlere dikkat etmek gerekmektedir.

ÂŞık Ferrahi'ye ait "Ah N'eyleyim Gönül Senin Elinden" Şu Şekilde kayda girmiŐtir:

Ah n'eyleyim gönül senin elinden
Her zaman ağlarım **glemem** gayri
Ben bıktım usandım elin dilinden
Terk ettim sılayı **dnemem** gayri

Ey Ferrahi yandım yr ateşine
Neler gelir gariplerin baŐına
Ağlayarak gelme mezar taŐıma
Uyanıp da sana **glemem** gayri

Dikkat edilirse anlam ve gelenek olarak "dnemem gayri" ibaresi uygun gibi gözükse de uyak sistemini bozmaktadır. Oysa "gelemem gayri" ifadesi uyak problemini gidermektedir. İkinici dörtlüğün son dizesi uyak olarak uysa da bir kompozisyon kopukluğu söz konusudur. "Uyanıp yaŐını **silemem** gayri" veya "Uyanıp göz yaŐın **silemem** gayri" Şeklinde olursa sorun kalmayacaktır. Yine NeŐet ErtaŐ'tan derlenen "Ahu Gözlerini Sevdığim Dilber" türküsünün uyak düzeni "**veremiyorum**" **saramıyorum**", "**varamıyorum**" Şeklinde olmakla birlikte ilk mısradaki "**diyemiyorum**" olarak geçmektedir. Şöyle olmalı: "Ahu gözlerini sevdiğim dilber/ Sana bir sözüm var **soramıyorum**".

“Ahırında Bu Dert Beni Öldürür” türküsünün ilk dörtlüğü şu şekilde kaydedilmiş: “Ahırında bu dert beni **öldürür**/ Ey olmaz yaram dert dert üstüne/ Hâlimi görenler aklını **şasıır**/ Gitti şadım geldi gam gam üstüne”. “**Ey olmaz**” “**Ey’olmaz**”, “**Şasıır**” yerine “**aldırır**”, şiiri düzelterektir. “Arzuhal için Sultana Geldim” adlı Şanlıurfa türküsünde “...**ana geldim**” uyak ve redif sistemi bazı yerlerde aksamaktadır. İlk dörtlüğün son dizesi “Ol şehinşaha **sunmaya** geldim” şeklindedir. “Ol şehinşaha **fermana** geldim”, sonraki dizelerden biri olan “Bî-karar olup **dönmeye** geldim”, “Bî-karar olup **devrana** geldim”, bir diğeri olan “Bahr-ı vahdette **yüzmeye** geldim”, “Bahr-ı vahdette **seyrana** geldim” şeklinde düzeltilmelidir.

Sözleri Emrah’a ait “Bâd- Saba Selam Söyle O Yâre” adlı Sivas türküsü hem uyak hem de vezin problemi ile kayda alınmış gözükmektedir. Hece vezninin 6+5 duraklı vezniyle yazılmış bu şiirde bazı dizeler bu düzeni bozmaktadır. Ancak bunu, türkü formunun melodik yapısıyla izah etmek mümkündür. Örneğin İkinci dörtlüğün son dizesi olan “Hesap etsin aylar yıllar beş midir nedir” dizesinde “aylar” kelimesi sonradan eklenmiş gözükmektedir. Lakin uyak sistemindeki bozuklukların tamire ve düzeltilmeye ihtiyacı vardır. İkinci dörtlükte “**hanlar**”, “**canlar**” uyaklarına “**yollar**” kelimesi uyak seçilmiş ki, uymadığı ortadadır. Dizeyi şu şekilde düzeltmek mümkündür “O nazlı canana uğrar **kervanlar**”. Üçüncü dörtlüğün üçüncü dizesi de problemlidir. “**kafeste**”, “**dosta**” uyaklarına “**sılada**” kelimesi uydurulmuş. Oysaki dize “Kendim gurbet elde dost kara **yasta**” dır. “Emrah **eder** gam bülbülüm kafeste” dizesi “Emrah **eydür** gam bülbülüm kafeste” şeklindedir. Buradaki, etmek fiili değil, söylemek anlamındaki eydür fiilidir.

Yunus’a ait bir ilahi de şu şekilde kayda girmiş: “Ahilere **ahret** gerek/ Sofilere **sohbet** gerek/Âşıklara **dîdâr** gerek/ Bana seni gerek seni” üçüncü dize “Âşıklara **vuslat** gerek” şeklinde düzeltilmeli. “Ayşemin Yeşil Sandığı” adlı Nevşehir türküsünün ilk dörtlüğü şu şekildedir: Ayşemin yeşil **sandığı**/ Daha elinin **değdiği**/ Hiç aklımdan çıkmıyor/ Gapılıp sele **gittiği**”. İkinci dize “Daha elinin **tuttuğu**” olursa kafiye düzelmiş olacaktır. Bir Sivas türküsünün dörtlüklerinden biri şu şekildedir: “Kızılırmak gibi çağlayıp **coştum**/ El vurup göğsümün bendin **yıktım**/ Gül yüzlü ceranın bağına **çıktım**/ Girdim bahçesine gül bozuk bozuk”. Aksama “**coştum**” yerine “**aktım**” dediğimizde düzelecektir. Erzincan yöresine ait “Bugün Bayram Günü Derler” adlı türkünün uyak düzeni (l) harfi üzerine oturmaktadır. “**gel** başın için” “**ol** başın için” “**gez** başın için” . Üçüncüsü uyak düzenini bozmaktadır. Bunun “**gel**”, “**kal**” “**bil**” gibi bir fiil olması gerekir. “Gel” söylemi burada ilkinden farklı bir kavram alanı ifade etmektedir.

Bir Tokat yöresi türküsünün ikinci dörtlüğü şu şekilde derlenmiş: “Kumru gibi gök yüzünde **dönende**/ Baykuş gibi viran yurda **konanda**/ Çok ağladım Ferhat gibi **çöllerde**/ Şirin gibi zülf-ü yârdan ayrıldım”. İlk uyak redif düzeni “ **yardan** ayrıldım”, “ **nardan** ayrıldım” . Burada öncelikle aynı kelimenin tekrar uyak olamayacağı aşikârdır. “Şirin gibi zülfü **târdan** ayrıldım” yani “zülfü karadan” olarak düzeltmesinin yanı sıra “Çok ağladım Ferhat gibi **yabanda/yananda**” düzeltmesi de yapılmalıdır. Sözleri Pir Sultana ait, Manisa yöresi türkülerinden biri şu şekilde kayda alınmıştır:

“ Diken arasında bir gül açmış
Bülbülüm bahçene **ötmeye** geldim
Bezirganim yüküm gevher satarım
Ulu bazarına **dökmeye** geldim.

Bacım vermeyince yüküm satılmaz
Gevherin hasına hile katılmaz
İnkâr toru ile şahin tutulmaz
Bir gerçek toruna **düşmeye** geldim

Pir Sultan Abdalım yüreğim **derin**
Kırkların deminde bezendim **bugün**
İrehber pişirir **talibim çiğim**
Ahiri bu imiş **pişmeye** geldim”

Türkünün uyaklarında ve bazı yerlerinde problemler gözükmektedir. Şöyle ki, eğer uyak düzeni, ilk uyak ve redif olan “ötmeye geldim” ise diğerlerinde uyumsuzluk gözükmektedir. Eğer “geldim” redifli farklı şiirlerin karışması söz konusu değilse bu uyakların düzeltilmeye ihtiyacı vardır. İlk dörtlükteki son dize “Ulu bazarına **satmaya** geldim”, ikincisi “Bir gerçek torunan **tutmaya** geldim”, son mısralar ise şöyle olmalıdır: “İrehber pişirir talibin **çiğin**/ Ahiri bu imiş **tatmaya** geldim”.

Son dönemlerde oldukça yaygın söylenen ve dinlenen, sözleri Emrah'a ait olan "El Çek Tabip Sinem Üstünden" adlı Tokat türküsünde ciddi varyantlaşma söz konusudur. Neredeyse bütün dizelerinin değiştiği bu türküde de uyak sorunu vardır. "**sarabilmezsin**" "**görebilmezsin**" uyakları, ilk uyakta uyumsuz gözükmemektedir. Kayda alınan metinde "Sen benim derdimi bile bilmezsin" şeklinde, Emrah çalışmalarında ise "Sen benim derdimden **deva bilmezsin**" şeklindedir. İkinci dörtlüğün son dizesi de bu çalışmalarda "Alıp bir taşını **koyabilmezsin**" şeklindedir. Bunun doğrusu arşivlenen metinde olduğu gibi "Alıp bir taşını **örebilmezsin**" veya "Sen onun bir taşın **örebilmezsin**" şeklinde olmalıdır. Lakin ilk uyak dizesinin "Sen benim derdime **çare/çara bilmezsin**" olması gerekir. Bir İzmir türküsü "Entarisi **mavili**/Nerde kurdun **kavili**/ Evvelden böyle değildin/ Şimdi gönlün **büyüdü**" şeklinde. "büyüdü" "**büyülü**" olmalıdır. "Hayal Olmuş Karşiki Dağlar" adlı Erzurum türküsünün ikinci dörtlüğü "Yıkılsın dünyanın **penbe irengi**/ Dinlemez öldürür yoksulu **beği**/ Kimi yemez baklavayı **böreği**" şeklindeki dizelerinde de "penbe irengi" hem anlam hem de uyak olarak uyumsuzdur. Bunun "Yıkılsın dünyanın **dengi direği**" olması kuvvetle muhtemeldir. "İndim Koçbaba'yı Tavaf Ettim" adlı Pir Sultan şiirinde dördüncü dörtlük şu şekilde kayda alınmış: Pir Sultanım biz çekelim **yasları**/ Dört kitapta beyan oldu **sözleri**/ Âşıklar da söyler bu **nefesleri**/ Bugün yaylımdır geliyor koçlar". Dikkat edilirse ikinci dizedeki "sözleri" ifadesi uyumsuzdur. Bunun "**sesleri**" şeklinde olması gerekir.

"Bülbül Havalanmış Yüksekten Uçar" adlı Erzincan türküsünde de uyak problemi söz konusudur. "**yârim** var deyi" uyak-redif sistemi "**gülüm** var deyi", "**kölem** var deyi" şekillerine dönüşmektedir. "Has bahçe içinde **hârım** var deyi" ve "Götür sat pazarda **kârım** var deyi" şekilleri hem uyak hem de anlam yönlerinden kabul edilebilir.

Sözleri Ruhsati'ye ait "Daha Senden Gayri Aşık mı Yoktur" dizesiyle başlayan Kayseri yöresi türküsünde de kafiye problemleri söz konusudur. İlk dörtlüğün "Nedir bu telaşın **vay** deli gönül" şeklinde geçen ikinci dizesi "Nedir bu telaşın **ey** deli gönül", İkinci dörtlüğün "Daha **duymadıysan duy** deli gönül" şeklindeki son dizesi "Daha **doymadıysan doy** deli gönül", Üçüncü dörtlüğün "Var iki kamile **sor** deli gönül" şeklindeki son dizesi, "Var iki kamile **uy** deli gönül", dördüncü dörtlüğün "Gel de bu rüyayı **yor** deli gönül" şeklindeki son dizesi Ahmet Özdemir'in hazırladığı "Aşık Ruhsati" adlı eserde "Gel de bu rüyayı **yoy** deli gönül" şeklinde geçmektedir. "yoy" fiilinin "yor" fiilinin yöresel bir söyleniş olduğu bilinmektedir. Sözleri Kul Himmet veya Kul Mehmet'e ait "Gel Seninle Bir Kararda duralım" adlı Sivas türküsü, "**har** olalım sevdiğim" uyak-redif kurgusuyla başlamaktadır. Sonraki dizelerde "**kul** olalım sevdiğim", "**kül** olalım sevdiğim", "**sır** olalım sevdiğim"

şeklinde devam etmektedir ki, uyakta aksamalar mevcut. Eğer uyak “r” harfi üzerinde olacaksa “Yaradana **zâr/yâr** olalım sevdiğim”, “Yana yana **kor** olalım sevdiğim” şeklinde olabilir. Yine son dörtlük “**çareler**”, “**yareler**”, “**sardılar**” uyakları ile devam ediyor. Son kelimenin şekil yönünden uyması için “**saralar**” olması gerekir.

Bir Ağrı türküsünde ise, “**yorgan nic’oldu**” “**urgan nic’oldu**” “**fincan nic’oldu**” uyak sistemi diğer dörtlüklerde “**sepet nic’oldu**”, “**hizmetkerler nic’oldu**” şeklinde bozulmaktadır. Bunların “**kovan nic’oldu**” “**hizmetkarân nic’oldu**” şeklinde düzelmesi mümkündür. “Sabah ile **sabah ile/ Kahve gelir tabağile/ Annen seni bana verdi/ Küçük yavrum nazar ile**” ilk dörtlüğüyle başlayan bu Şanlıurfa türküsünün “**nazar ile**” kısmı hem uyak hem de anlam olarak uyumsuz gözükmektedir. Bunun doğrusunun kavga gürültü anlamına gelen “**nizâ/nizah ile**” olması gerekir. “Yeşil Ördek Gibi Daldım Göllere” adlı Sivas türküsünün bazı problemlili yerleri düzeltilmekle birlikte hataları mevcuttur. Özellikle üçüncü dörtlük piyasada “Sevdiğim **cemalim güneşim ayım/ Seni seven âşık çeker ezvahn/ Getir el basayım Kelamullahın/ Ne sen beni unut ne de ben seni**” biçiminde söylenmekle birlikte şu şekilde düzeltilmiştir: “Sevdiğim **semanın güneşi mahı/ Seni seven âşık çekmez mi ahı/ Getir el basayım Kelamullahın/ Ne sen beni unut ne de ben seni**”. Bu düzeltmedeki “Kelamullahın” ifadesi “**Kelamullahı**” olmalı. Yine ikinci dörtlüğün uyak düzeni “**varalım**”, “**duralım**” düzeninde iken ilk mısra “**ahd u peyman edelim**” şeklinde olup yanlıştır. Bunun “**ahd u peyman kuralım**” olarak düzeltilmesi gerekmektedir.

Türkü metinlerinde/sözlerinde yanlış anlamlandırmalar

Yine türkü metinlerinde geçen pek çok kelime tam anlaşılmamış olacak ki, yanlış anlamlarla karşımıza çıkmaktadır. Bunların bir kısmı Osmanlıca olmakla birlikte, bazıları yöresel kullanımlardır. Özellikle Arapça ve Farsça bazı kelimelerin şekil yapıları ve buna bağlı olarak anlamları tam bilinmediğinden dolayı yanlışlıklara düşülmektedir. Şüphesiz aynı şekilde yazılan kelimelerin metin içindeki anlamları farklılık gösterebilmektedir. Bunların da dikkate alınması gerekmektedir. Ayrıca adı geçen dillerden Türkçeye girmiş olan tamlamaların da o dillerin gramatik yapısına göre değerlendirilmesi gerekmektedir. Özünde bu yanlışlıkların çoğu yanlış okumalardan kaynaklanmaktadır.

Yine türkülerde geçen bazı kavram ve kelimeler ise, sözlük anlamının dışında terimleşme özelliği göstermektedir. Örneğin “Şâh-ı Merdân”, mertlerin, yiğitlerin şahı anlamına gelmektedir; ancak bu tamlama özde Hz. Ali’yi ifade eden bir ibaredir. “Kesret”, çokluk demektir; ancak bir tasavvuf terimi olarak Allah’ın dışındaki her şeyi kasteder. Eski Türkçeden gelen ve bugün Anadolu ağızlarında kullanılan bazı kelimeler de anlaşılammaktadır. Örneğin “üşenmek” veya “uşanmak” şeklinde görülen kelime bilinenen öte kırılmak, parçalanmak anlamına gelmektedir. Aynı şekilde “üzülmek” bilinen anlamından tamamen farklı olarak “kopmak”, “kırılmak” anlamlarında da kullanılmaktadır. Bütün bunların da metne bağılı olarak ifade edilmesi gerekmektedir.

Kurban olam kanatsız avluya

Boyunu benzettim şıvga selviye

Gece gündüz yalvarırım Mevlaya

Hasiret kulların kavuştur deyi (THM; 454)

Şıvga: Eğri. Doğrusu, taze sürgün, filiz olacak. Zaten selvinin özelliği düzgün, uzun boyu anlatmasındadır.

Hânedandır Şah-ı Merdan evladı (THM; 606)

Şah-ı merdan: Mertlerin sultanı. Doğrusu Hz. Ali olacak.

Tiğ-ı sevda ile yaralar beni (THM; 697)

Tiğ: ok. Doğrusu kılıç olacak.

Sırr-ı semayı duyunca ruhum

Gönlüm mülevves oldu kesretle (THM; 56)

Kesret: Çok, bol. Doğrusu Allah’ın dışındaki her şey.

Dilber yüzün benzer şems ü tebana(THM; 68)

Şems: güneş

Teba: uyruk. Doğrusu “şems-i tâbâna”, yani parlak güneşe.

Yüzünde halı var bala ceylanım (THM; 151)

Hal: tüy. Doğrusu ben, benek demektir.

Bir misl-i melek-zat-ı peri hüsn ü beşerde (THM; 161)

Zat-ı peri: peri kişilikli. Doğrusu “melek-zâd u peri-hüsn” yani melek yaratılışı, peri gibi güzel.

Dane dane dökülüyor

Dillerinde kahr-i bar var

kahr-i bar: Ağır kahr, sitem. (THM; 185). Doğrusu kehrübar, saman kapan, tespih tanesi.

Köhne-i zen derler bu gamhaneye (THM; 187)

Köhne-i zen: Terk edilmiş yalnız bırakılmış kadın. Doğrusu yaşlı kadın, cadı. Özellikle felek ve dünya için kullanılır.

Daneyi naçiz idim ben ziru hak(THM; 199)

Zir-u hak: Hakkın elinde. Doğrusu, “zir-i hâk”, yani toprağın altında demek.

Ol cinun zencirini tahrik edip(THM; 199)

Cin: soyut yaratık(insanın içindeki kötü fikirler). Doğrusu cünun, yani delilik

Bir katredir amma yeddi deryalara sığmaz(THM; 199)

Yedd-i derya: Deryaların içi. Doğrusu yedi deniz. Bütün mevcudat.

Allah için bizi dâr etme kapından (THM; 199)

Dur etmek: Alıkoymak, durdurmak. Doğrusu, uzaklaştırmak.

Halaya gelmeyenin

Kolu budu üzülün(THM; 222)

Üzülmek: zayıflamak. Doğrusu, kopmak, kırılmak.

Okudum bildim derken

Ki Hakkı buldum derken

Uyanmazsan uykudan

Gözünde hivab nedir

Hivab: Umut yitimi(Özmen; 91). Doğrusu uyku anlamına gelen hâb olacak.

Hatayiyem çar köşeyi gezerim

Aşk kitabını okuyuben yazarım

Mürşidine keç bakandan bizârim

Ne çağırım ne hod varam yanına

Keç: Kötü, soğuk (Özmen; 149). Doğrusu, eğri, hatalı, yanlış olacak.

Beni hak bilmeyenler kaldılar yad

İkilikte kalan mekkâra lanet

Mekkâr: Yük hayvanı(Özmen; 476). Doğrusu, çok hilekar olacak.

Muhittinim bir **güldür**

Hakdan ayrı değildir

Anasırdı ne var ki

Dört sebaktır şunu bil (Özmen; 98). Doğrusu, gildir, yani kil, topraktır olacak.

Kişi alçak kapılardan geçmez

Eğilüp ham kaddi dal olmayınca

Kaddi dal: Uzun boy (Özmen; 101). Doğrusu, boyu dal harfî gibi eğik, bükük olacak.

Gel ey hak muteberi

Gitsin gönül hubarı

Ben bu tahkik haberi

Evliyadan almışım

Hubar: Kuşku, uyku (Özmen; 100). Doğrusu, gubar, yani toz/keder olacak.

Hırmen-i aşk içre gendüm dane additmem veli

Cism-i zerdimle hevaya münkalib bir kâhiyim

Kâhi: Beri, pak, kurtulmuş.(Özmen; 508). Doğrusu saman olacak. (Aşk harmanı içinde kendimi bir tane bile saymam. Sararmış bedenimle havaya savrulmuş bir saman çöpüyüm. Gendüm, aynı zamanda buğday demektir).

Kara toprak döşenmeden

Ten kafesi **usanmadan**

Nefis kuşu boşanmadan

Hele bir demdir sürelim. (Özmen; 353)

Doğrusu usanmadan değil, üşenmeden, yani kırılmadan olacak.

Sonuç

Edebi ve kültürel hayatımızın en önemli yapı taşlarından olan türkülerimizin şekil ve anlam açılarından ciddi yanlışlıklar içerdiği görülmektedir. Türkülerimizle ilgili arşiv, katalog, derleme ve müstakil yayınlarda düzeltilmesi gereken oldukça fazla yanlışlık söz konusudur. Makalemizde bahsettiğimiz kaynaklardaki problemler oldukça fazla olmakla birlikte bunlardan bazı örnekler seçilmiştir. Ciddi bir çalışma ile bu hata ve eksikliklerin çok daha fazla yekun tutacağı muhakkaktır. Bu türden çalışmaların müzik adamları ve özellikle edebiyatçıların oluşturacağı komisyonların tetkikinden geçirilmesi gerekmektedir. Bu hataların düzeltilmesinin yanı sıra türkülerde geçen yerel terim ve deyimlerin; Osmanlıca terkip, ibare ve kavramların açıklanması hem türküyü okuyanın hem de dinleyenin zevk ve haz tarafına hitap edecektir. Günümüz teknolojik gelişmeleri geleneğe dayalı pek çok değerimizi törpüleyip yok etmektedir. Bu etkilere karşı türkülerimizi yeni nesle doğru bir şekilde tanıtmak ve onlara sevdirmek, bu geleneğimizin devamı noktasında olmazsa olmazlardandır. Bunun yolu da öncelikle türkülerimizin sağlam metinlerinin ortaya konması ile mümkün olacaktır.

Yararlanılan Kaynaklar

Türk Halk Müziği Sözlü Eserler Antolojisi (I.II.Cilt) 2006.; TRT Müzik Dairesi Yayınları, Ankara.

Özmen, İsmail 1998; Alevi-Bektaşî Şiirleri Antolojisi (II.Cilt), Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara.

Alptekin, Ali Berat 2004; Palandöken Zirvesindeki Âşık-Erzurumlu Emrah, Akçağ Yayınları, Ankara.

Ural, Orhan 2000; Erzurumlu Emrah, Özgür Yayınları, İstanbul.

Karaer, Mustafa Necati yty; Karacaoğlan, Tercüman 1001 Temel Eser 26, İstanbul.

Güven, Merdan 2009; Türküler Dile Geldi, Ötüken Yayınları, İstanbul.

Daşdemir, Özkan 2014; “*Erzurum Yöresi Türkülerinde Ana-metinsel Dönüşümler*”, A. Ü. Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi [TAED] 51, ss. 303-217, Erzurum.

Özdemir, Ahmet 2008; Aşık Ruhsati, Sivas Platformu Yayınları, İstanbul.

